

UOT 82.01; 82.09

BÜTÖV AZƏRBAYCAN VƏ DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ BİRLİYİ MODELİ

HÜSEYNOVA ARZU HÜSEYN qızı

Sumqayıt Dövlət Universiteti, dosent

sdu.adil@gmail.com

Açar sözlər: müstəqillik, bədii-ədəbi düşüncə, Azərbaycanın bütövlüyü, dünya azərbaycanlıları, milli-əxlaqi dəyərlər, etnososial, etnoloji, ümummilli lider

XX əsrin sonlarında Azərbaycanın ikinci dəfə müstəqilliyi dövründə bölünmüş vətən mövzusunda münasibətdə ədəbi-bədii təfəkkürdə də, siyasi müstəvidə də dəyişikliklər baş verdi. Dünyada xristian-islam qarşıdurması gücləndi. Bir vaxtlar proletar beynəlmiləçiliyinin hakim olduğu Azərbaycanda indi həmin “beynəlmiləçilik” islam birliyi və milli birliklə, dünya azərbaycanlılarının birliyi ilə, o cümlədən cənubda yaşayan “qardaşlar ilə birləşmək istəyi ilə” əvəz olundu.

Azərbaycan milli hərəkatı iki Azərbaycan arasında münasibəti önə çəkdi. Hakimiyyətə can atan Azərbaycan Xalq Cəbhəsi (AXC) öz proqramında hər iki Azərbaycan ilə mədəni əlaqələrin inkişafı yolundakı bütün siyasi maneələrin götürülməsini istəyirdi: “SSRİ ilə İran arasındakı sərhədlərin mövcudluğunu tanımaqla AXC sərhədin hər iki tayında yaşayan azərbaycanlıların etnik birliyinin bərpa olunmasını dəstəkləyir. Azərbaycan xalqı tam bir vahid kimi tanınmalıdır. İkiyə bölünmüş xalqımızın iqtisadi, mədəni, sosial əlaqələri bərpa olunmalıdır. Birbaşa canlı əlaqələrin yaradılması (qohumlara, yaxınlara baş çəkmək) yolundakı bütün maneələr aradan qaldırılmalıdır” [1, s.7-10]. AXC birləşmə üçün ünsiyyətin, əməkdaşlığın gücləndirilməsini, sərhəd zonalarının ləğv edilməsini önə çəkdi.

İran tərəfi bütün günahları ABŞ-da görürdü və iddia edirdi ki, Şimali və Cənubi Azərbaycanın birləşdirilməsi kimi ideyaları ABŞ tələqin edir.

AXC-Müsavat hakimiyyətinin səriştəsiz xarici siyasəti qonşu dövlətlərin əksəriyyətilə, o cümlədən İranla münasibəti gərginləşdirmişdi: “Hələ hakimiyyətə gəlməzdən qabaq Elçibəy iki Azərbaycan haqqındakı aşağıdakı ruhda fikirlər söyləyirdi: “Azərbaycanın şimalında müstəqil bir dövlətin baş qaldırması, cənubda azadlığın yetişməsinə asanlaşdıracaq” və İran paytaxtı Elçibəyin prezidentliyini az sezilən kinlə qarşıladı. Bunun əksinə olaraq Elçibəyin əks güclü rəqibi olan Heydər Əliyev İran İslam Respublikası ilə dil tapa biləcək bir şəxsiyyət kimi mövqe qazanmaqda idi” [7, s.302]. Bu fikirdə, şübhəsiz ki, Ulu öndərin Elçibəydən daha təcrübəli və dünya şöhrətli siyasətçi olmasına işarə edilir.

Ulu öndər Heydər Əliyev hakimiyyətə ikinci dəfə gəldikdən sonra Cənubi Azərbaycana, bölünmüş vətən ideyasına artıq SSRİ-İran deyil, Azərbaycan-İran münasibətləri kontekstində yanaşırdı. O, bəyan etdi ki, “tarixən qonşu olmuş və eyni kökdən olan insanlar, nəhayət, uzun ayrılıqdan sonra görüşmək imkanı qazandılar. Dili, dini, tarixi, mədəniyyəti eyni olan xalqlarımız yaxından əlaqələr qurmaq üçün bir-birinə tərəf sürətli addımlar atdılar. Həsərət və nisgilə son qoyuldu” [5, s.47]. Ulu öndər haqlı olaraq hər iki Azərbaycan arasında geniş əlaqələrin yaranmasının azərbaycanlıların milli-mənəvi birliyi üçün şərait yaratdığını göstərirdi.

Ulu öndər deyirdi: “Şimali və Cənubi Azərbaycan arasında mədəni, ədəbi əlaqələr genişləndi. Məlum olduğu kimi, İran əhalisinin, demək olar ki, yarısını etnik azərbaycanlılar təşkil edirlər və dünya azərbaycanlılarının təqribən dördü İranda yaşayır. Təkcə bu fakt regionda və dünyada bizim dövlətlərin qarşılıqlı maraqlarını təmin etməyə yönəldilən birgə siyasi xəttin aparılmasını

zəruri edir” [5, s.48]. Ulu öndər İran və Azərbaycan Respublikası arasında birgə siyasi xəttin aparılmasının əsas məqsədinin Cənubi Azərbaycanla bağlı olduğunu xüsusi qeyd edirdi.

Azərbaycan-İran münasibətlərinin əsasında Cənubi Azərbaycana qayğı durur. Ulu öndər Heydər Əliyev bu məsələni həmişə diqqət mərkəzində saxlayırdı: “İran və Azərbaycan arasında olan əlaqələrin tarixi böyükdür. Bu, çoxəsrlik tarixdir. Xalqlarımız əsrlər boyu yan-yanı bir yerdə yaşamış, bir kökdən olaraq, eyni ənənələrə malik olaraq bir-birinə həmişə dayaq durmuşlar. Azərbaycan xalqı milli azadlığını əldə edəndən sonra, ölkəmiz dövlət müstəqilliyi qazandıqdan sonra İran ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələr dövlət səviyyəsinə qalxdı və qarşılıqlı surətdə faydalı dövlətlərarası əlaqələrə çevrilibdir” [5, s.48].

Müstəqilliyin ilk illərində AXC liderlərinin “Vahid Azərbaycan” ideyasını dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırması, İranda isə “Böyük İslam inqilabı”nı dünyaya, o cümlədən Şimali Azərbaycana yaymaq istəyən bəzi hakimiyyət dairələrinin bəyanatları iki ölkə arasında gərginlik yaratmışdı.

Ulu öndər Heydər Əliyev Naxçıvanda olduğu dövrdə Naxçıvan İranın Şərqi Azərbaycan hissəsi (əslində, Cənubi Azərbaycanın bir hissəsi) ilə sıx dostluq, qardaşlıq əlaqəsi yaratmışdı.

Azərbaycan-İran əlaqələri aşağıdakıları əhatə edirdi:

1. Regional və beynəlxalq məsələlər;
2. Tarix və mədəniyyət məsələləri;
3. İkitərəfli siyasi və iqtisadi münasibətlər;
4. Bir-birlərinin daxili işlərinə qarışmamaq kimi siyasi məsələlər.

Ulu öndər Heydər Əliyev İranla dostluq münasibətlərinin qurulmasının bir səbəbi kimi orada qardaş azərbaycanlıların yaşamasını göstərirdi: “Azərbaycan üçün başqa bir dövlət yoxdur ki, ölkəmizdə yaşayan azərbaycanlıların, müsəlmanların orada, İranda qədər qohumları olsun. Elə İranın özündə, xüsusən onun şimal hissəsində elə ailə tapmazsan ki, onun Azərbaycanda qohumu, qardaşı olmasın. Biz 70 ildə bundan məhrum idik. İnsanlar göstərməyə qorxurdular ki, bir yerdə bilsinlər ki, onun İranda qohumu var. Bu insanlara azadlıq verilməli idi. Bu azadlıq veriləndir” [5, s.96]. Ulu Öndər hər iki Azərbaycanın milli-mənəvi birlik yaratmaq azadlığına və hüququna işarə edirdi.

H.Əliyev hər iki Azərbaycanın birliyindən danışarkən deyirdi: “Bizim xalqlarımızı birləşdirən, doğma edən böyük tariximiz vardır. Bunları heç vaxt unutmamaq lazımdır” [5, s.97]. Burada vahid bir xalqın parçalanma tarixindən bəhs edilir.

Ulu öndər Heydər Əliyev göstərir ki, “Azərbaycan 70 il məcburən Sovet sistemi şəraitində yaşamasına baxmayaraq, öz milli ənənələrini qoruyub saxlaya bilmişdir... Dost və qardaş ölkə olan İranda 70 il ayrı düşməyimizə baxmayaraq, xırda bir imkan yaranan kimi, sərhədlər açılan kimi insanlar bir-birinə qovuşdu. Arazın o tayından, bu tayından insanlar bir-birini görmək üçün özlərini qışın soyuğunda belə, suya atdılar... Biz indi müstəqil dövlətlik, müstəqil xalqıq, sərbəstlik, lakin çətinliklərimiz də çoxdur... Görülən tədbirlər nəticəsində bu çətinliklərin çoxu artıq arxada qalmışdır” [5, s.99-100]. Ulu öndər “İranda 70 il ayrı düşmək” deyərək Cənubi Azərbaycanı nəzərdə tuturdu.

Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycan və İranın ortaq ədəbi-bədii və mədəni irsindən danışanda Cənubi Azərbaycanda Təbrizdə yaşayıb-yaratmış məşhur şairimiz Şəhriyar haqqında dəyərli sözlər demiş və bildirmişdir ki, Cənubdakı ədəbi irs bütöv Azərbaycanın ümumi mənəvi sərvətidir: “Şəhriyar bizim müasir şairimizdir, bizim üçün çox əzizdir. Bilmirəm, bəlkə, bizim Azərbaycanda Şəhriyarı sizdən çox sevirlər. Bunu da bilməlisiniz. Şəhriyarın məzarını, orada sizin yaratdığınız o abidəni çox böyük sevinc hissi ilə, böyük minnətdarlıq hissi ilə ziyarət etdim. Bilirsiniz ki, Azərbaycandan Təbrizə gedən adamlar hamısı birinci növbədə Şəhriyarın məzarını ziyarətə gedirlər. Şəhriyarın yubileyi haqqında mən böyük bir fərman verdim. Mən hər şeyi açıq danışırım, hətta mənə dedilər ki, İranda kimsə inciyir – bu, İran şairidir. Bu həm İran şairidir, həm Azərbaycan şairidir. Bunu bir-birindən ayırmaq olmaz. Biz demirik ki, Şəhriyar İran şairi deyil, İran

şairidir. Amma biz deyirik o, eyni zamanda Azərbaycan şairidir. Bu, bizim doğma şairimizdir və Azərbaycan haqqında onun yazdığı əsərlər insanlara nə qədər mənəvi qida veribdir, nə qədər böyük ruh veribdir. Ancaq bizdə yubiley təkcə zirvə görüşündən ibarət deyildir. Yubiley belədir ki, bizdə konfrans keçirilir, kitablar nəşr olunur, başqa tədbirlər keçirilir, axırda zirvə tədbiri olur. O müddətdən ki, mən fərman vermişəm, Azərbaycanda Şəhriyar haqqında, yəni onun xatirəsi, onun yubileyi ilə bağlı çox işlər görüldü. Əmin ola bilərsiniz ki, biz o zirvə tədbirini də keçirəcəyik. O vaxt sizin keçirdiyiniz yubileyə bizdən ancaq Mədəniyyət naziri getdi. Bəlkə siz başqasını dəvət etməmişiniz. Amma mənə dəvət etsəydiniz, mən də gələrdim. Amma mən sizi, hamınızı dəvət edirəm. O cümlədən cənab Xatəmini də dəvət edirəm” [4, s.67-68]. Şəhriyarı böyük Azərbaycan şairi hesab edən Ulu öndər Heydər Əliyev Şərqi Azərbaycanı, xüsusən Təbrizi yüksək qiymətləndirərək onu bütöv Azərbaycanın müqəddəs şəhəri hesab edirdi: “Şərqi Azərbaycan, Təbriz İranda ayrılmaz bir hissəsidir. Ancaq Azərbaycan ilə İranda sərhadinin böyük bir hissəsini təşkil edir. Bir də ki, Təbriz həm İranda üçün, həm də Azərbaycan, yəni, bizim Azərbaycan üçün əziz, qiymətli və müqəddəs bir şəhərdir.

Şübhəsiz ki, biz ölkəmizdə Azərbaycan-İranda əlaqələrinin günbəgün genişlənməsini və inkişaf etməsini istəyirik. Bu, təbii. Çünki biz qonşuyuq, bir dinə, məsləkə mənsubuq. İndi İranda azərbaycanlılar çoxdur. İranda azərbaycanlılar İranda vətəndaşdırlar, ancaq ölkəmizdə azərbaycanlılar müstəqil Azərbaycan vətəndaşdırlar” [5, s.242]. Ulu öndər İranda vətəndaşları olan cənubi azərbaycanlılarla şimali azərbaycanlıların eyni bir xalqın nümayəndələri olduğunu bildirirdi.

Ulu öndər Heydər Əliyev azərbaycançılıq ideyası ətrafında təkcə Şimali və Cənubi azərbaycanlıları deyil, bütün dünya azərbaycanlılarını birləşdirməyin vacibliyini göstərirdi. Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayındakı çıxışında Ulu öndər H.Əliyev özünün bu yeni modeli-dünya azərbaycanlılarının bütövlüyü modelinin əhəmiyyətini belə görürdü; “...bütün dünyaya səpələnmiş azərbaycanlıların birliyi, həmrəyliyi indi həm bizim üçün, həm də dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan azərbaycanlılar üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir” [3, s.176].

Ulu öndər Heydər Əliyev dünya azərbaycanlılarını birləşdirən amilləri də müəyyənləşdirmişdi: azərbaycançılıq ideyası, Azərbaycan dili, milli mədəniyyətimiz, tarixi köklərimiz, milli-mənəvi dəyərlər, ədəbiyyatımız, incəsənətimiz, musiqimiz, şeirlərimiz, mahnılarımız, xalqımıza mənsub olan adət-ənənələr.

Ulu öndər Heydər Əliyev bütün dünya azərbaycanlılarını birləşdirən azərbaycançılıq ideyasının mahiyyətini belə şərh edirdi: “Bizim hamımızı birləşdirən azərbaycançılıq ideyasıdır, azərbaycançılıqdır. Biz həmişə bu ideya ətrafında birləşməliyik. Azərbaycançılıq öz milli mənsubiyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlamaq, eyni zamanda onların ümumbəşəri dəyərlərlə sintezindən, inteqrasiyasından bəhrələnmək və hər bir insanın inkişafının təmin olunması deməkdir. Hər bir azərbaycanlı öz milli mənsubiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir və biz azərbaycançılığı Azərbaycanın dilini, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini yaşatmalıyıq” [3, s.182 və 185]. Ulu öndər dünya azərbaycanlılarının birliyi modelinin əsasında azərbaycançılıq ideyasının durduğunu xüsusi vurğulayırdı.

Akademik İsa Həbibbəyli özünün “Heydər Əliyevin dövlətçilik təlimi və müasir dövr” əsərində görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin azərbaycançılıq siyasətini ədəbi düşüncədən dövlət ideologiyası səviyyəsinə yüksəltmədiyini göstərir.

İ.Həbibbəyli XIX əsrdə azərbaycançılığın milli məfkurəyə çevrilməsini maarifçilik və milli-mənəvi özünüdərk prosesləri ilə əlaqələndirərək yazır: “Azərbaycançılıq ideyasının yaranmasında xalqın özünün milli varlığını və ölkəsinin coğrafi ərazisini müəyyən etməsi zərurəti mühüm rol oynamışdır. Bu proses aşağıdakı bir neçə mərhələ üzrə formalaşmışdır: dövrü mətbuatda azərbaycançılıq ideyasının meydana çıxması; ədəbiyyatda azərbaycançı düşüncənin inkişaf etdirilib dərinləşdirilməsi; böyük siyasətdə azərbaycançılığın milli dövlətin ideologiyası səviyyəsinə çatdırılması” [6, s.24-25].

Akademik İsa Həbibbəyli “dünya azərbaycanlıları” anlayışının Azərbaycanın dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırmasını Ulu öndər Heydər Əliyevin mühüm xidmətlərindən biri hesab edir. Dahi rəhbərin dünya azərbaycanlılarının birliyinin və həmrəyliyinin formalaşmasında əvəzsiz xidməti olmuşdur: “Heydər Əliyevin müdrik siyasəti azərbaycançılığı ölkə sərhədlərindən dünya birliyi səviyyəsinə çatdırmışdır. Azərbaycançılıq dünyada yaşayan bütün azərbaycanlıları birliyinin və həmrəyliyinin ideologiyasıdır. Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev ölkə miqyasında və dünya azərbaycanlıları müstəvisində azərbaycançılığın ən uca zirvələrini fəth etmişdir. Sözün obrazlı mənasında Heydər Əliyev dünyada azərbaycançılığın rəmzinə çevrilmişdir” [6, s.40-41]. Akademik İsa Həbibbəyli haqlı olaraq göstərir ki, Ulu öndər azərbaycançılığı dünya azərbaycanlılarının birlik modelinin ideologiyasına çevirmiş, özü isə ümummillilik liderlik zirvəsinə yüksəlmişdir.

Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra ölkə Prezidenti Heydər Əliyevin yeni tarixi epoxada apardığı məqsədyönlü siyasəti nəticəsində ədəbi-mədəni əlaqələr daha da genişlənmiş və möhkəmlənmişdir. Bu baxımdan Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadan olmasının 90 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında”kı 29 oktyabr 1997-ci il tarixli Sərəncamı əsasında qüdrətli sənətkarın yubileyi ilə bağlı Bakıda, Tehranda və Təbrizdə keçirilmiş genişmiqyaslı tədbirlərlə qarşılıqlı ədəbi-mədəni əlaqələr yeni və daha yüksək səviyyəyə qaldırılmışdır.

Heydər Əliyevin ədəbiyyat təlimindəki millilik anlayışı özündə azərbaycançılıq məfkurəsini bütün dolğunluğu ilə əks etdirir. Azərbaycançılıq Heydər Əliyevin apardığı milli siyasətin lokomotividir. Ədəbiyyat siyasəti görkəmli dövlət xadiminin bu istiqamətdə apardığı geniş siyasi-ideoloji və təşkilati işin özülünü təşkil edir” [6, s.64]. İsa Həbibbəyli Ulu öndər Heydər Əliyevin ədəbiyyatda bədiiliklə tarixiliyin vəhdətinə xüsusi önəm verdiyini və müasir ədəbiyyatın yaranmasında bu böyük şəxsiyyətin əvəzsiz rolunu göstərir.

Akademik Nizami Cəfərov Ulu öndər H.Əliyevin təkcə Şimali Azərbaycanın deyil, bütün dünya azərbaycanlılarının milli lideri vəzifəsini yerinə yetirən və buna görə bir milli lider kimi də təkcə Şimali və Cənubi Azərbaycanın deyil, bütün dünya azərbaycanlılarının vəhdət halında siyasi, iqtisadi mədəni-mənəvi, ədəbi-bədii problemlərilə maraqlandığını və onları həll etməyə çalışdığını göstərir. H.Əliyevin “dünyagörüşü, fəailiyyət-mübarizə üslubunun mənsub olduğu xalqın, cəmiyyətin dünyagörüşü, fəailiyyət-mübarizə üslubu səviyyəsinə qalxdığını” [2, s.160], “xalq tarixi marağının bütün mükəmməlliyi ilə milli liderdə – H.Əliyevdə təzahür etdiyini” qeyd edən N.Cəfərov onun milli liderliyə yüksəlməsini üç mərhələyə ayırır:

- I. 60-cı illərin sonlarından 70-ci illərin sonlarına qədər;
- II. 70- ci illərin sonlarından 90-cı illərin əvvəllərinə qədər;
- III. 90-cı illərin əvvəllərindən sonra [2, s.161].

Bu mərhələlərə uyğun olaraq, fikrimizcə, H.Əliyev I və II mərhələdə Şimali və Cənubi Azərbaycanın, 90-cı illərin əvvəllərində isə dünya azərbaycanlılarının milli lideri səviyyəsinə yüksəlmişdir.

Ulu öndər H.Əliyev özünün milli birlik modelini daim diqqətdə saxlayırdı: “Bizim vətənimiz Azərbaycandır, o, bizim doğma torpağımızdır. Bu Vətən çoxəsrlik tarixə malikdir, bu Vətən çoxəsrlik zəngin mədəniyyətə malikdir, bu Vətəndə çox zəngin ənənələri, adətləri, öz xarakteri olan xalq yaşayır... Vətənimizi intellektual baxımdan daha zəngin etmək üçün və Vətənimizin daha çox tanınması üçün, Vətənimizin dünyada hər yerdə məşhur olması üçün insanlar Vətənin hüdudlarından uzaqlara getməli və istədikləri yerdə yaşamalı, istədikləri yerdə işləməlidirlər, ancaq Vətənlə əlaqələri kəsməməli, Vətəni unutmamalıdır” [3, s.177]. H.Əliyevin müdrik nitqində dünya azərbaycanlılarının vahid vətən, milli-mənəvi vəhdət ideyası öz təcəssümünü tapmışdır.

Akademik N.Cəfərov azərbaycanlıların beynəlxalq birliyinin, milli tarixi ideallarının təntənəsinin, onların yenidən birləşməsinin və bütün dünyada sosial-mədəni nüfuz qazanmasının əsas şərtinin bir-birilə vəhdət təşkil edən milli Azərbaycan dövləti və dünya azərbaycanlılarının

milli lideri H.Əliyev olduğunu xüsusi nəzərə çarpdıraraq yazır: "...Azərbaycanlıların siyasi-ideoloji birliyini aşağıdakı amillər son illərdə xüsusi təkidlə tələb edir:

1. Azərbaycan dövlətçiliyinin mənafeyi;
2. Azərbaycan xalqının, azərbaycanlıların mənafeyi;
3. Dünyanın mənafeyi.

Azərbaycan xalqının birliyi onun milli tarixi ideallarının həyata keçirilməsinin əsas şərtidir ki, biz bu birliyə nail olmaq üçün aşağıdakı şərtlər daxilində ardıcıl çalışmalı, ideoloji baxımdan əsaslandırılmış şəkildə mübarizə aparmalı məqsəduyğun hesab edirik:

- hər şeydən əvvəl, Azərbaycan Respublikası, müstəqil Azərbaycan dövləti səviyyəsində;
- ikincisi, azərbaycanlıların müxtəlif dövlətlərin (Azərbaycan, İran, Türkiyə, Gürcüstan, Rusiya) ərazilərinə bölünmüş tarixi vətənləri səviyyəsində;
- nəhayət, üçüncüsü, ümumdünya səviyyəsində.

Və heç şübhəsiz, həmin səviyələrin etnocoğrafi iyerarxiyası mövcuddur ki, onu azərbaycanlıların yer üzündəki məskunlaşma tarixi müəyyənləşdirmişdir. ...Azərbaycan xalqı, azərbaycanlılar dünyanın harasında yaşamalarından asılı olmayaraq, bütöv, kifayət qədər mükəmməl (və geniş inkişaf potensialı olan!) bir xalqdır, onun müxtəlif siyasi-ideoloji şəraitlərdə yaşaması genetik birliyini, eyni etnokulturoloji sistemə mənsubluğunu inkar etmir" [2, s.172-173].

Beləliklə, Ulu öndər Heydər Əliyev hakimiyyətinin bütün dövrlərində azərbaycanlılara, o cümlədən cənubi azərbaycanlılara, onların ədəbi-bədii irsinə qayğı ilə yanaşmış, parçalanmış vətən və milli-mənəvi vəhdət ideyasını, XX əsrin sonlarında isə dünya azərbaycanlılarını birləşdirən azərbaycançılıq ideyasını irəli sürmüş və gerçəkləşdirmişdir. Heydər Əliyevin müasir böyük Azərbaycan ideyası özündə təkcə Şimali və Cənubi Azərbaycanı deyil, həm də bütün dünya azərbaycanlılarının ideya birliyini təcəssüm etdirdi.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin Proqramı. Bakı, 1988.
2. Cəfərov N. Azərbaycanlılar: etnokulturoloji birliyin siyasi-ideoloji üfüqləri. Bakı: Az.Atm, 2001.
3. Dünya azərbaycanlılarını I qurultayında Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi // Dirçəliş-XXI əsr. 2003-cü il, dekabr, № 70, s.175-189.
4. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. V kitab. Bakı: Azər nəşr, 1998, 500 s.
5. Heydər Əliyev və Şərq: 6 cildə. IV cild. İran İslam Respublikası. Bakı: Çarşıoğlu, 2005, 480 s.
6. Həbibbəyli İ. Heydər Əliyevin dövlətçilik təlimi və müasir dövr. Naxçıvan: Əcəmi, 2013, 272 s.
7. Svyatovskiy T. Rusiya və Azərbaycan: sərhədyanı bölgə keçid dövründə. Bakı: XUN, 2000, 372 s.

РЕЗЮМЕ

МОДЕЛЬ ЕДИНСТВА ЦЕЛОСТНОГО АЗЕРБАЙДЖАНА И АЗЕРБАЙДЖАНЦЕВ МИРА

Гусейнова А.Г.

Ключевые слова: *независимость, художественно-литературное мышление, целостный Азербайджан, азербайджанцы мира, национально-нравственные ценности, этносоциальный, этнологический, общенациональный лидер*

В работе исследуется деятельность общенационального лидера Гейдара Алиева как борца за целостность Азербайджана и единство азербайджанцев мира. Подробно рассматривается отражение этих вопросов в художественно-литературном мышлении и политике.

Раскрывается роль Гейдара Алиева в развитии культурных отношений между современным независимым демократическим Азербайджаном и Исламской Республикой Иран, говорится о превращении литературно-художественных ценностей и идей азербайджанства в общемировой феномен.

SUMMARY
THE MODEL OF THE HOLISTIC UNITY OF AZERBAIJAN AND
THE WORLD AZERBAIJANIS

Huseynova A.H.

Key words: *independence, literary-artistic thinking, integrity of Azerbaijan, world Azerbaijanis, national-moral values, ethnosocial, ethnological, national leader.*

In the article, Heydar Aliyev's struggle for Whole Azerbaijan in literary-artistic thinking and politics and unity of World Azerbaijanis is investigated. The author illuminated H.Aliyev's role in strengthening cultural relations and literary-artistic values between modern, independent, democratic Azerbaijan and Islamic Republic of Iran, as well as in transformation of the idea of Great Azerbaijan into the global phenomenon.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	11.10.2018
	Son variant	27.03.2019